

การฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่าง “ซาอุดีอาระเบีย-อิหร่าน” ผ่านบทบาททางการทูตของจีน

จากเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ของโลกอาหรับที่สร้างความขัดแย้งระหว่างประเทศมหาอำนาจในภูมิภาคตะวันออกกลางอย่างซาอุดีอาระเบียและอิหร่าน จนนำมาสู่การตัดความสัมพันธ์ทางการทูตที่ยาวนานกว่า ๗ ปี ซึ่งเป็นโอกาสของมหาอำนาจโลกอย่างจีนได้เข้ามาแสดงบทบาทการเจรจาทางการทูตที่ประสบความสำเร็จ จึงเป็นเสมือนการรุกคืบครั้งใหญ่ทางการทูตของจีนในภูมิภาคตะวันออกกลาง

ความสัมพันธ์ซาอุดีอาระเบีย-อิหร่าน

ในปี ค.ศ. ๑๙๖๘ ยุคการปกครองแบบราชาธิปไตยเป็นจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอันตึงเครียด จนกระทั่งในปี ค.ศ. ๑๙๖๔ กระแสของชาตินิยมอาหรับที่เติบโตอย่างรวดเร็วจนกลายเป็นภัยคุกคามที่ทำให้ซาอุดีอาระเบียและอิหร่านจะต้องร่วมมือกันเพื่อหยุดยั้งกระแสสังคมนิยมและชาตินิยมสุดโต่งที่กำลังเข้ามาในอ่าวเปอร์เซีย โดยในขณะนั้นซาอุดีอาระเบียและอิหร่านต่างมีผลประโยชน์ร่วมกันในกิจการน้ำมันที่เป็นรายได้หลักของทั้งสองประเทศ จึงต้องผนึกกำลังร่วมกันต่อสู้จนถึงปลายศตวรรษที่ ๑๙๗๐

ต่อมาในปี ค.ศ. ๑๙๗๙ เหตุการณ์ปฏิวัติอิหร่านได้กลายเป็นฉนวนเหตุที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างซาอุดีอาระเบียและอิหร่านเกิดความเปลี่ยนแปลง เนื่องจากซาอุดีอาระเบียมองว่าเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นพลังที่สร้างคว่ำบาตรที่เสถียรภาพให้แก่ภูมิภาค เนื่องจากอิหร่านได้พยายามขยายการปฏิวัติไปยังรัฐอื่น ๆ รอบอ่าวเปอร์เซีย และอิหร่านมองว่าการกระทำของซาอุดีอาระเบียไม่มีความชอบธรรมต่อการเป็นผู้นำที่ศาสนาสถานสำคัญของโลกมุสลิมทั้ง โดยอุดมการณ์ของผู้นำการปฏิวัติขณะนั้น คือการต่อต้านระบอบราชาธิปไตยอย่างแข็งขัน แต่ต้องการให้อำนาจสูงสุดทางการเมืองอยู่ภายใต้ผู้นำศาสนา ซึ่งค้านกับรูปแบบและแนวคิดในโครงสร้างทางการเมืองของซาอุดีอาระเบียอย่างสิ้นเชิง

หลังจากนั้น ปี ค.ศ. ๑๙๘๐ ความขัดแย้งของทั้งสองประเทศได้ทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นจากเหตุการณ์สงครามอิรัก-อิหร่าน ซึ่งซาอุดีอาระเบียให้การสนับสนุนอิรักผ่านการให้กู้ยืมเงินจำนวน ๔๐,๐๐๐ ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เพื่อเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับกองทัพอิรัก จนนำไปสู่ปรากฏการณ์ “ระเบียบภูมิภาคอ่าวเปอร์เซียแบบสามเหลี่ยม” (Triangular regional order of the Gulf) หมายถึง พันธมิตรทางยุทธศาสตร์ในภูมิภาคที่ปรับเปลี่ยนจากอิหร่านและซาอุดีอาระเบียร่วมกันสกัดกั้นการเติบโตของอิรัก ภายใต้อิรักและซาอุดีอาระเบียร่วมกันสกัดกั้นการเติบโตของอิหร่านในภูมิภาคตะวันออกกลาง

จนในปี ค.ศ. ๑๙๘๘ ทั้งสองประเทศได้ตัดความสัมพันธ์ทางการทูตเนื่องจากผู้แสวงบุญชาวอิหร่านจัดขบวนชุมนุมทางการเมืองเพื่อต่อต้านสหรัฐฯ ในระหว่างการประกอบพิธีฮัจญ์ ณ นครมักกะฮ์ ก่อให้เกิดการปะทะกันอย่างรุนแรงกับกองกำลังรักษาความมั่นคงของชาติซาอุดีอาระเบีย ทำให้ผู้แสวงบุญชาวอิหร่านเสียชีวิตทันที ๒๗๕ คน

และบาดเจ็บจำนวน ๓๐๓ คน แต่ในช่วงทศวรรษที่ ๑๙๙๐ ซาอุดีอาระเบียและอิหร่านได้มีโอกาสดีกลับมาหารือฟื้นฟูความสัมพันธ์ร่วมกันอีกครั้ง เพราะสงครามในอ่าวเปอร์เซียทำให้ความขัดแย้งของซาอุดีอาระเบียและอิหร่านคลายความตึงเครียดลง เพราะให้ความสนใจกับท่าทีของอิรักที่กลายเป็นภัยคุกคามต่อประเทศในภูมิภาคภายใต้การปกครองโดยประธานาธิบดี ซัดดัม ฮุสเซน และซาอุดีอาระเบียได้เปลี่ยนมุมมองที่มีต่ออิรักเพราะการยึดครองคูเวตได้เป็นภัยคุกคามต่อราชวงศ์ของซาอุดีอาระเบียมากกว่าภัยคุกคามที่มาจากอิหร่าน จึงทำให้ความสัมพันธ์ทางการทูตของทั้งสองประเทศหรือฟื้นฟูกลับมาอีกครั้งในวันที่ ๑๙ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๙๑ อีกทั้งยังมีปัจจัยทางเศรษฐกิจจูงมด้วย เนื่องจากอิหร่านเริ่มเห็นความสำคัญของซาอุดีอาระเบียเพิ่มขึ้นในฐานะผู้นำใหญ่ขององค์กรรวมประเทศของผู้ผลิตน้ำมันเพื่อการส่งออกหรือ OPEC

แต่หลังเหตุการณ์วินาศกรรมในสหรัฐฯ เมื่อ ๑๑ กันยายน ค.ศ. ๒๐๐๑ ทำให้สถานการณ์ในภูมิภาคตะวันออกกลางกลับมาตึงเครียดเพิ่มมากขึ้น โดยสหรัฐฯบุกโจมตี อัฟกานิสถานและอิรัก ทำให้ระบอบตาลีบันและฮุสเซนถูกโค่นล้ม และเป็นจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งระหว่างนิกายศาสนาซุนนีย์และชีอะฮ์ โดยภายหลังจากการโค่นล้มอำนาจฮุสเซนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในดุลอำนาจอ่าวเปอร์เซียจากที่เป็นแบบสามเหลี่ยมได้กลายเป็นการแข่งขันแบบสองขั้วอำนาจ (Bipolar) คือซาอุดีอาระเบียและอิหร่านโดยตรง และนอกจากนี้เมื่อฮุสเซนถูกโค่นล้มพลังอำนาจในการปกครองจากชาตินิยมอาหรับได้เปลี่ยนเป็นฝ่ายชีอะฮ์ ซึ่งทำให้อิหร่านได้มีเครื่องมือเชื่อมความสัมพันธ์กับอิรักได้ง่าย แต่ในทางตรงกันข้ามบทบาทของซาอุดีอาระเบียในภูมิภาคได้ลดน้อยลงลง และเริ่มหันไปพึ่งพิงสหรัฐฯโดยร่วมมือกันต่อต้านนิวเคลียร์ จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการแข่งขันระหว่างสองพลังอำนาจขึ้นมาอีกครั้ง

จุดเปลี่ยนที่สำคัญของความขัดแย้งเกิดขึ้นอีกครั้งจากปรากฏการณ์ขั้วโลกใต้ในภูมิภาคอาหรับ หรือ “อาหรับสปริง” ล้วนเปิดทางให้ทั้ง ๒ ประเทศต้องเร่งแข่งขันขยายอิทธิพล จนสถานการณ์บานปลายกลายเป็นการทำสงครามตัวแทน (Proxy War) ระหว่างกันในประเทศต่างๆ ทั่วภูมิภาค ทั้งในสงครามกลางเมืองซีเรีย อิรัก และเยเมน ตลอดจนรวมถึงความขัดแย้งในเลบานอน ในที่สุดซาอุดีอาระเบียและอิหร่านได้ตัดความสัมพันธ์ทางการทูตในปี ค.ศ. ๒๐๑๖ หลังจากซาอุดีอาระเบียประหารชีวิตผู้นำมุสลิมชีอะฮ์ และผู้ประท้วงอิหร่านบุกโจมตีสำนักงานการทูตของซาอุดีอาระเบีย ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งระหว่างสองคู่แข่งในภูมิภาค และเหตุการณ์การโจมตีโรงงานผลิตน้ำมันของซาอุดีอาระเบียในปี ค.ศ. ๒๐๑๙

การบรรลุข้อตกลงร่วมกันระหว่างซาอุดีอาระเบียและอิหร่าน

วันศุกร์ที่ ๑๐ มีนาคม ค.ศ. ๒๐๒๓ ซาอุดีอาระเบียและอิหร่านบรรลุข้อตกลงร่วมกันเพื่อจัดตั้งความสัมพันธ์ทางการทูตอีกครั้งและเปิดสถานทูตของกันและกัน หลังเกิดความตึงเครียดระหว่างประเทศมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานและส่งผลให้ตัดความสัมพันธ์ทางการทูตเป็นเวลากว่า ๗ ปี ข้อตกลงดังกล่าวมีขึ้นระหว่างวันที่ ๖-๑๐ มีนาคม ที่กรุงปักกิ่ง ประเทศจีน ณ ที่ประชุมสภาประชาชนแห่งชาติ โดยในที่ประชุมประกอบด้วย อาลี ซามคานี เลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติสูงสุดของอิหร่าน และ มุฮาดดี บิน โมฮัมเหม็ด อัล-โอบาน ที่ปรึกษาด้านความมั่นคงแห่งชาติซาอุดีอาระเบีย และ นายหวัง อี้ ที่ปรึกษาด้านความมั่นคงของประธานาธิบดีจีน การตกลงร่วมกันในครั้งนี้ซาอุดีอาระเบียและอิหร่านมีความพยายามที่จะหาทางยุติสงครามในเยเมนที่ดำเนินมานานหลายปีและทั้งสองประเทศต่างมีส่วนเกี่ยวข้อง หลังจากการลงนามในข้อตกลงดังกล่าวทั้งสองประเทศยังออกแถลงการณ์ร่วมกับจีนซึ่งมีบทบาทเป็นคนกลางในช่วยเจรจา ซึ่งเป็นการเจรจาในระดับสูงสุด และเป็นครั้งแรกที่ทั้ง ๓ ประเทศออกแถลงการณ์ร่วมกัน

ทั้งนี้ซาอุดีอาระเบียและอิหร่านต่างขอบคุณจีนที่ช่วยอำนวยความสะดวก และความสำเร็จครั้งนี้จะเป็นตัวอย่างของการคลี่คลายความขัดแย้งด้วยการเจรจาในภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลก ซึ่งการประสบความสำเร็จในการเจรจามาจากปัจจัย ๓ ประการ คือ (๑) ทั้งซาอุดีอาระเบียและอิหร่านมีเจตนาที่ชัดเจนที่จะฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างกันอยู่แล้ว (๒) ทั้งสองประเทศเชื่อมั่นในจีนที่เป็นตัวกลางการเจรจา และ(๓) จีนให้การสนับสนุนและช่วยเหลือโดยไม่ได้แทรกแซง และไม่บีบบังคับ

ล่าสุดเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๖ เมษายน ค.ศ. ๒๐๒๓ นายฮอสเซน อามีร์ บัตตอลลาห์เซียน รัฐมนตรีต่างประเทศอิหร่าน และเจ้าชายไฟซาล อัลซาอูด รัฐมนตรีต่างประเทศซาอุดีอาระเบียได้ประชุมร่วมกันอย่างเป็นทางการในกรุงปักกิ่ง ของจีน นับเป็นเหตุการณ์สืบต่อการเจรจาระหว่างซาอุดีอาระเบียกับอิหร่านที่กรุงปักกิ่งเมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม ซึ่งเป็นการพบปะกันครั้งแรกระหว่างรัฐมนตรีสองประเทศในรอบ ๗ กว่าปีที่ผ่านมา

โดยการฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการทูตครั้งนี้ เกิดขึ้นหลังจากการเดินทางเยือนจีนของประธานาธิบดี ไรซี ของอิหร่าน ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.๒๐๒๓ ที่ผ่านมานี้ ซึ่งเป็นไปตามนโยบายต่างประเทศแบบมองตะวันออก หรือ Look East ของอิหร่าน ซึ่งจะเป็นการฟื้นฟูความตึงเครียดที่เกิดขึ้นในภูมิภาคตะวันออกกลาง โดยเฉพาะกลุ่มประเทศอาหรับ บริเวณรอบอ่าวเปอร์เซีย รวมทั้งเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอาหรับให้เกิดความร่วมมือในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงเพื่อสร้างเสถียรภาพในภูมิภาคตะวันออกกลาง

บทวิเคราะห์

จากเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างสองประเทศมหาอำนาจในภูมิภาคตะวันออกกลางที่เกิดขึ้นในอดีตจนปัจจุบันที่สามารถบรรลุข้อตกลงเพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการทูตของทั้งสองประเทศโดยผ่านตัวกลางในการเจรจาอย่างประเทศจีน ได้แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จทางการทูตของจีนที่สามารถหยุดยั้งการเจรจาบรรลุข้อตกลงได้ แม้ว่าซาอุดีอาระเบียและอิหร่านจะผ่านการเจรจาหลายครั้งโดยผ่านตัวกลางอย่างอิรักและโอมาน โดยการมีบทบาทของจีนในภูมิภาคตะวันออกกลางอาจเสริมสร้างภาพลักษณ์อันดีของจีนสู่สายตาประชาคมโลก ซึ่งจีนอาจใช้โอกาสในครั้งนี้แสวงประโยชน์ต่อประเทศ เนื่องจากภูมิภาคตะวันออกกลางมีความสำคัญกับจีนอย่างยิ่งในด้านการค้าและการลงทุน ซึ่งเป็นเส้นทางขนส่งทางทะเล เพื่อนำเข้าวัตถุดิบและส่งออกสินค้ามาตะวันออกกลาง และยังเป็นเส้นทางที่สำคัญเชื่อมโยงภายใต้โครงการ “หนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง” (One Belt One Road Initiative) อีกด้วย

สำหรับข้อตกลงระหว่างทั้งสองประเทศที่จะฟื้นฟูทางการทูตนั้นจะมีขึ้นภายใน ๒ เดือน ซึ่งในช่วงระยะเวลาดังกล่าวอาจเกิดความเสี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลงเพราะความสัมพันธ์ที่เปราะบางระหว่างทั้งสองประเทศ รวมถึงบทบาทจีนในภูมิภาคตะวันออกกลางที่มีเพิ่มมากขึ้นซึ่งแทนที่บทบาทสหรัฐฯที่กำลังลดถอยลง จึงทำให้ต้องติดตามสถานการณ์ดังกล่าวอย่างใกล้ชิด หากมีตัวแสดงที่เพิ่มมากขึ้นและส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศ อย่างไรก็ตาม การฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของซาอุดีอาระเบียและอิหร่านถือเป็นสัญญาณเชิงบวกของการเปลี่ยนแปลงในภูมิภาคตะวันออกกลางและอาจเป็นพื้นที่สมรภูมิการแข่งขันที่เพิ่มมากขึ้นระหว่างจีนและสหรัฐฯ

ข้อเสนอแนะ

จีนในฐานะประเทศที่เป็นมหาอำนาจโลกกำลังมีบทบาทที่เพิ่มมากขึ้น อาจจะนำมาสู่การเกิดระเบียบโลกใหม่ ซึ่งประเทศไทยควรติดตามสถานการณ์อย่างต่อเนื่องเพื่อนำไปสู่การกำหนดทิศทางและการวางตัวอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะการที่ซาอุดีอาระเบียและอิหร่านได้มีการฟื้นฟูความสัมพันธ์ทางการทูต ซึ่งทั้ง ๒ ประเทศเป็นมหาอำนาจในตะวันออกกลาง ซึ่งเป็นสัญญาณที่แสดงถึงการมีความมั่นคงและเสถียรภาพของตะวันออกกลางมากขึ้น จึงเป็นโอกาสของไทยที่จะสามารถดำเนินความสัมพันธ์ทั้งในด้านความมั่นคง การสร้างโอกาสในด้านเศรษฐกิจ การค้า และการลงทุนที่เพิ่มมากขึ้น

ที่มา : <https://www.aljazeera.com/news/2023/3/10/iran-and-saudi-agree-to-restore-relations?>

<https://apnews.com/article/china-iran-saudi-diplomatic-relations-beijing-d12dc5dc4049052c6228cacea2a2b9f>

<https://thestandard.co/iran-saudi-arabia-relationship/>

<https://thestandard.co/saudi-arabian-iranian-relations/>

<https://www.nationtv.tv/foreign/378910856>

<https://www.dailynews.co.th/articles/2162788/>